

בס"ד

בחירתו של אברהם אבינו לפרשת לך-לך

אבל סיפור זה בו פותחת התורה את ההיכרות עם אברם הוא סיפור סתמי לכאורה, שאיננו מראה כל ייחוד באברם, נקודה המדגישה את חוסר הסיבה לבחירתו.

יתר על כן, סיפור זה ממעיט, לכאורה, מייחודה של ההליכה של אברם לכנען - אברם הוא לא הראשון שחשב על הליכה לכנען; תרח כבר חשב על כך, ואף התחיל בהליכה בכיוון זה.

אם כן, איננו יודעים מיהו אברם, מה המיוחד בו, מדוע ה' נגלה דווקא אליו ומבקש ממנו ללכת אל "הארץ", ואיננו מבינים מדוע זכה בברכה המיוחדת.

וכך ניסח הרמב"ן בפירושו לתורה את השאלה:

5. רמב"ן על בראשית י"ב, ב'

והנה זאת הפרשה לא ביארה כל העניין, כי מה טעם שיאמר לו הקב"ה עזוב ארצך ואיטיבה עמך טובה שלא הייתה כמוהו בעולם, מבלי שיקדים שהיה אברהם עובד א-לוהים או צדיק תמים...

הרב ברוך גיגי ראש ישיבת הר עציון מוסיף את הנדבך הבא להסבר חוסר נתינת הטעם בתורה לבחירה באברהם, ואומר:

6. הרב ברוך גיגי ראש ישיבת הר עציון

כשם שבבוא הקב"ה לברוא את עולמו "הוא אמר ויהי הוא ציוה ויעמוד" ללא פתיחה והסבר של מגמות, כך גם כאן בפתיחת עולם של תורה, הקב"ה פונה לאברם ומצווהו "לך לך". עצם הציווי לאברם מדגיש, לכן, שמדובר בראשית שאין לה עניין וחייבור עם מה שקדם לה. שלא כנוח בשעתו, שהשתייך בהחלט לעולם של הדורות שקדמו למבול, והוצרך להדגיש ולהסביר את הבחירה בו מכל בני דורו: "ונוח מצא חן בעיני ה'", אברם פותח תקופה חדשה ומקבל את הציווי ואת מאמר ה'. אף תוכנו של הציווי "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך" מבטא את היעוד ואת הצורך של אברם להינתק מכל עברו, מכל מה שקושר אותו אל העולם הישן - אין משפחה ואין ארץ מולדת.

התרבות של סביבתו של אברם (אברם מול אור כשדים, מגדל בבל ונמרוד)

מכיוון שהקורא מרגיש שחסרים לו פרטים חשובים כדי להבין את הסיפור של אברם, מדרשים שונים ממלאים חסר זה על ידי סיפורים על ראשיתו של אברם.

(הערת הקדמה: בין האמצעים הספרותיים הרווחים במקרא בולט עקרון 'הסיפור המרומוז': פעמים רבות משתמש המקרא

חומש בראשית נקרא, ע"פ חז"ל, ספר הישר:

1. מסכת עבודה זרה כה ע"א

"הלא היא כתובה על ספר הישר - א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, זה אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים."

ואם כן ספר הישר מתחיל, במידה מסויימת, בפרשתנו, פרשתו של ראשון הישרים - אברהם.

וכיום הבריאה הראשון שנקרא א ח ד, מפני שעדיין אין לו שני, כך אברהם שבשעתו היה אחד, ורק לאחר מכן נתחברו לו ביתו ובניו אחריו.

בעיוננו בפרשתו של אברהם - נשתדל לראות שהמגמה הבולטת בפרשיות היא, להציג את אברהם כפותח של דרך חדשה, של עולם חדש, שמחייב מצד אחד ניתוק מן העולם הקדום שאליו משתייך אברהם, ומצד אחר אברהם של העולם החדש שואף להתחבר להמון גויים, כדי לקשור אותם לאמונה, לתורה ולעבודת ה'.

מיהו אברם?

פרשת לך לך פותחת בצווי ה' לאברם:

2. בראשית פרק י"ב א

ויאמר ה' אל אברם לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך:

ומיד, עוד לפני היענותו של אברם לצווי זה, הוא מקבל ברכה והבטחה:

3. בראשית פרק י"ב ב-ג

ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה:

ואברכה מברכך ומקללך אור ונברכו בך כל משפחת האדמה:

מדובר כאן לא רק בציווי ושכרו, אלא בברכה מיוחדת;

ברור שהיא לא ברכה פשוטה, ויש לעמוד על משמעותה.

אולם, התורה איננה מודיעה מיהו אותו אברם, וכבר שאלו כל העוסקים בפרשה זו:

מיהו אותו אברם אשר מקבל את הברכה?

האם שמענו עליו או על מעשיו?

מדוע הוא זכה לברכה מיוחדת זו?

אמנם בסוף פרשת נח מסופר סיפור קצר על אברם:

4. בראשית י"א א

ויקח תרח את אברם בנו ואת לוט בן הן בן בנו ואת שרי

פלתו אשת אברם בנו ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה

כנען ויבאו עד חרן וישבו שם:

8. שופטים ו', כה-לב

ויהי בלילה ההוא ויאמר לו ה' קח את פר השור אשר לאבין... והרסת את מזבח הבעל אשר לאבין ואת האשרה אשר עליו תכרת. ובנית מזבח לה' א-להיך על ראש המעוז הזה... ויקח גדעון עשרה אנשים מעבדיו ויעש כאשר דבר אליו ה', ויהי כאשר ירא את בית אביו ואת אנשי העיר מעשות יומם – ויעש לילה. וישכימו אנשי העיר בבקר והנה נתן מזבח הבעל והאשרה אשר עליו פָּרְתָה... ויאמרו איש אל רעהו מי עשה הדבר הזה, וידרשו ויבקשו ויאמרו גדעון בן יואש עשה הדבר הזה. ויאמרו אנשי העיר אל יואש הוצא את בנך וימת כי נתן את מזבח הבעל וכי כרת האשרה אשר עליו. ויאמר יואש לכל אשר עמדו עליו: האתם תריבון לבעל אם אתם תושיעון אותו?! אשר יריב לו יומת עד הבקר, אם אלהים הוא יִרְב לו כי נתן את מזבחו. ויקרא לו ביום ההוא יִרְבֵּעַל לאמר ירב בו הבעל כי נתן את מזבחו.

נקודות הדמיון בין הסיפור המקראי ובין הסיפור שבמדרש ברורות:

- בשני הסיפורים מדובר בנער צעיר המתעמת עם סביבתו על רקע בחירתו בעבודת ה' והתנגדותו לעבודת אלילים.
 - בשני הסיפורים הורס הנער את האובייקטים המשמשים לעבודה זרה.
 - בשני הסיפורים מופיעה האירוניה כלפי עובדי העבודה הזרה: בסיפורו של גדעון היא באה בדברי יואש "אם אלהים הוא ירב לו כי נתן את מזבחו"; ובמדרש – בדברי אברהם "ולא ישמעו אוזניך מה שפיק אומר?!".
- גם נקודות של ניגוד יש בין שני הסיפורים, ועליהן נעמוד בהמשך.

ואולם, קודם לכן עלינו להשיב על השאלה: מה ראה המדרש לרמוז לפרשת גדעון בסיפורו על אברהם? מהו המסר המתקבל מהשוואת אברהם לגדעון? (כפי שמעיר הרב אמנון בזק אף שאברהם קדם לגדעון – קדם הסיפור המקראי למדרש, ומשום כך עלינו לשאול, כמובן, מה משמעות השוואתו של אברהם לגדעון, ולא להפך).

הרב אמנון בזק רואה במדרש נסיון לענות על השאלה מדוע בוחר הקב"ה באברהם.

והמדרש מציע שבחירת אברהם נבעה מצדקותו המיוחדת עוד קודם שנגלה אליו ה', ושמוכחה זכה אברהם להתגלות זו. בכך שולל המדרש אפשרות אחרת, שלפיה בחר ה' באברהם באופן שרירותי, מתוך רצון חופשי וללא כל סיבה.

ואכן, בעקבות המדרש מסביר הרמב"ן בהמשך דבריו שם:

9. המשך הרמב"ן על בראשית י"ב, ב' (מקור 5)

אבל הטעם, מפני שעשו אנשי אור כשדים עמו רעות רבות על אמונתו בהקב"ה, והוא ברח מהם ללכת ארצה כנען ונתעכב בחרן, אמר לו לעזוב גם אלו ולעשות כאשר חשב מתחלה, שתהיה עבודתו לו וקריאת בני האדם לשם ה' בארץ הנבחרת, ושם יגדל שמו ויתברכו בו הגוים ההם, לא כאשר עשו עמו באור כשדים שהיו מבזין ומקללים אותו, ושמו אותו בבור או בכבשן האש. ואמר לו שיברך מברכיו ואם יחיד מקללו יואר, וזה טעם הפרשה.

הרמב"ן מבסס את דבריו על הליכתו של אברם לכיוון ארץ כנען עוד בטרם נגלה אליו ה', כמתואר בסוף פרשת נח (י"א,

בסיפור אחד במוטיבים לשוניים ותוכניים הלקוחים מסיפור אחר, ובדרך זו רומז לקשר שיש בין שני הסיפורים.

קשר זה טומן בחובו מסר מסוים, שאותו נדרש הקורא לחשוף, ובאמצעותו להבין טוב יותר את השיפוט המקראי כלפי האירוע או כלפי הדמויות הנזכרות בו.

דוגמות מפורסמות לעיקרון זה הן השוואת אליהו בהר חורב למשה רבנו; סיפורי אלישע על רקע סיפורי אליהו; סיפורי מגילת רות מול פרשת יהודה ותמר או מול פרשת לוט ובנותיו; השוואת סיפור הצלת לוט מסדום לסיפור הצלת רחב מיריחו; ועוד רבים.

אלא שמסביר הרב אמנון בזק שתופעה זו קיימת לא רק בסיפורי המקרא עצמו אלא גם במדרשי חז"ל.

רבים ממדרשי האגדה רומזים לסיפור מקראי מסוים, ועל מנת להבין טוב יותר את הרעיון שמבקש המדרש להביע יש לחשוף את הסיפור המקראי שאליו הוא רומז.

לענייננו נתרכז במדרש המפורסם ומוכר לכול – הסיפור על אברהם והפסילים – נמצא את הסיפור המקראי המסתתר מאחוריו, וננסה להבין במה תורמת ההיכרות עם הסיפור המקראי להבנת הרעיון הטמון במדרש).

למדרש זה יש גרסות ווריאציות שונות. המקור הקדום ביותר הוא בבראשית רבה, כחלק מהסיפור המוכר על השלכת אברהם לכבשן האש על ידי נמרוד. אנו נתרכז תחילה בקטע המתאר את פרשת שבירת הפסילים על ידי אברהם:

7. בראשית רבה (לח יג)

אמר ר' חייא בריה דרב אדא דיפו: תרח עובד צלמים ומוכר היה, חד זמן נפיק לאתר, הושיב לאברהם מוכר תחתיו... חד זמן אתת חדא איתתא טעונה בידא חדא פינך דסולת, אמרה ליה: הא לך קרב קודמיהון. קם נסיב בוקלסא בידיה ותברינון לכולהון פסילא, ויהיב בוקלסא בידא דרבה דהוה ביניהון. כיון דאתא אבוה, אמר ליה: מאי עביד להון כדין? אמר ליה: מה נכפור מינך, אתא חדא איתתא טעונה ליה חדא פינך דסולת, ואמרה לי הא לך קריב קודמיהון. קריבת לקדמיהון הוה דין אמר אנא איכול קדמאי, ודין אמר אנא איכול קדמאי, קם הדין רבה דהוה ביניהון נסב בוקלסא ותברינון! אמר ליה: מה אתה מפלה בי, וידעון אינון? אמר ליה: ולא ישמעו אוזניך מה שפיק אומר! קם ונסביה לנמרוד...

[תרגום: תרח עובד צלמים ומוכר היה. יום אחד יצא למקום, הושיב את אברהם מוכר תחתיו... פעם אחת באה אישה אחת ובידה קערה אחת של סולת. אמרה לו (לאברהם): הא לך והקרב לפניהם. קם אחז מקל בידו ושבר את כל הפסילים, ונתן את המקל ביד (הפסל) הגדול שבהם. כשבא אביו אמר לו: מי עשה להם כך? אמר לו: מה אעלים ממך, באה אישה אחת ובידה קערה אחת סולת, ואמרה לי 'הא לך והקרב לפניהם'. הקרבתי לפניהם, והיה זה אומר אני אוכל ראשון, וזה אומר אני אוכל ראשון, קם הפסל הגדול שהיה ביניהם, לקח את המקל ושברם! אמר לו: מה אתה משטה בי, וכי יודעים הם? אמר לו: ולא ישמעו אוזניך מה שפיק אומר?! קם ומסרו לנמרוד...]

הרעיון הפשוט שבסיפור – האירוניה כלפי מלכודם של עובדי האלילים, שהם עצמם אינם מאמינים בכוחם של העץ והאבן שלהם הם עובדים – איננו חדש.

בסיפורי הנביאים הוא מופיע באופן דומה מאוד למתואר במדרש בסיפור על תחילת דרכו של גדעון, שבעקבותיו קיבל גם את השם ירובעל:

בין אברהם לגדעון

לסיום עלינו לציין כי המדרש הקפיד שלא לזהות בין גדעון, השופט ההססן³, שבסוף ימיו הכשיל את ישראל באפוד – שעליו נאמר:

11. שופטים ח', כז – גדעון מכשיל את בני אפוד

"ויהי לגדעון ולביתו למוקש".

לבין אברהם אבינו עליו השלום, שעמד בעשרה ניסיונות.

משום כך יש בסיפור המדרשי כמה הבדלים משמעותיים מן המסופר על גדעון:

א. **גדעון פעל בשליחות ה'; אברהם, לפי המדרש, פעל בזמנתו.**
 ב. המקרא מדגיש כי גדעון "ירא... מעשות יומם, ויעש לילה"; יראתו זו של גדעון היא גם, ככל הנראה, הסיבה לכך שלא העז לפעול לבדו וצירף אליו עשרה אנשים מעבדיו.

על אברהם, לעומת זאת, אין במדרש ולו רמז כי היה בו שמץ של פחד במעשיו.

ג. לגדעון מסייע אביו, שגם טוען בעדו את טענותיו כלפי הסביבה;

אברהם מצוי בעימות אף עם אביו, ואביו הוא גם זה שמוסר אותו בסופו של דבר לידי נמרוד.

בהבדלים אלו מדגיש המדרש כי ההשוואה בין אברהם לגדעון נוגעת רק לאופייה של הבחירה בהם, אך אין היא טוענת לדמיון מלא בין שני האישים.

אדרבה, הסיפור הדומה ממחיש את מעלתו המיוחדת של אברהם – במסירות נפשו ובאמונתו הצרופה – על פניו של גדעון השופט.

נחזור למדרש בו אנו עוסקים ואם נסכמו במספר מילים הרי שהמדרש מתאר את אברהם כמשכנע אנשים לא לעבוד ע"ז.

אברהם אף שובר את הפסילים, ובעקבות כך הוא מובא אל נמרוד המלך, מתווכח איתו ומושלך אל כבשן האש.

בשל מאבק זה בין נמרוד לאברהם, נאלצה משפחת תרח לצאת מאור כשדים.

לפי המדרשים, אור כשדים הוא מקום מלכותו של נמרוד – מקום המרידה בה'.

נמרוד מתקשר במדרשים גם עם מעשה מגדל בבל, כפי שאומר רש"י:

12. רש"י על בראשית פרק י', פסוק ח'

"הוא (נמרוד) החל להיות גיבור בארץ": להמריד כל העולם על הקב"ה בעצת דור הפלגה".

3 ראה שופטים ו', יז, "ויאמר אליו אם נא מצאתי חן בעיניך ועשית לי אות שאתה מדבר עמי"; שם, לו-לט, "ויאמר גדעון אל הא-להים אם ישך מושיע בידי את ישראל כאשר דברת. הנה אנכי מציג את גזת הצמר בגרן אם טל יהיה על הגזה לבדה ועל כל הארץ חרב וידעתי כי תושיע בידי את ישראל כאשר דברת. ויהי כן וישכם ממחרת ויזר את הגזה וימשך טל מן הגזה מלוא הספל מים. ויאמר גדעון אל הא-להים אל יחר אפך בי ואדברה אך הפעם אנסה נא רק הפעם בגזה יהי נא חרב אל הגזה לבדה ועל כל הארץ יהיה טל..."; שם ז', ט-י, "ויהי בלילה ההוא ויאמר אליו ה' קום רד במחנה כי נתתיו בידך. ואם ירא אתה לרדת רד אתה ופרה נערך אל המחנה".

לא-לב). הליכה זו נבעה, לדעתו, מרדיפת אנשי אור כשדים את אברהם על אמונתו, כפי שתואר במדרש¹.

אם נשוב עתה לסיפורו של גדעון נוכל לראות כי ההשוואה בין הסיפורים באה לחדד בדיוק את הנקודה הזו.

ביחס לרוב המושיעים בספר שופטים אין המקרא מסביר מדוע נבחרו דווקא הם.²

החריג היחיד לכלל זה הוא גדעון, שלגביו מוצאים אנו ביטוי מפורש כי הבחירה בו לא הייתה שרירותית, אלא נבעה מתכונותיו ומאישיותו המיוחדת.

הבחירה בגדעון מתוארת בדו-שיח בינו ובין מלאך ה':

10. שופטים ו', יא-יז

ויבא מלאך ה'... וגדעון... הבט חטים בגת להניס מפני מדין. וירא אליו מלאך ה' ויאמר אליו ה' עמך גבור החיל. ויאמר אליו גדעון בי אדני ויש ה' עמנו ולמה מצאתנו כל זאת ואיה כל נפלאותיו אשר ספרו לנו אבותינו לאמר הלא ממצרים העלנו ה', ועתה נטשנו ה' ויתננו בכף מדין. ויפן אליו ה' ויאמר: לך בכחך זה והושעת את ישראל מכף מדין, הלא שלחתך כבר בפניית המלאך אל גדעון ניכר שגדעון נבחר בגלל היותו "גבור חיל", דבר שהתבטא כנראה גם באומץ לבו לחבוט חטים בגת להניס מפני מדין.

ואולם, בהמשך מופיע נימוק מפורש לבחירה: "לך בכחך זה והושעת את ישראל".

מהו "בכחך זה"?

נראים הדברים, וכך פירשו רש"י ואברבנאל, שהכוונה לאותו כוח שהראה גדעון בדבריו – דברים הנראים כחריפים כלפי שמיא, שנאמרו מתוך הזדהות עם כאבו של עם ישראל. מתוך אותה מסירות של גדעון לעמו מובנת בחירת ה' בו, ומכוחה מבטיח לו ה' להיות עמו גם בעתיד.

מסירות הנפש של גדעון הוכחה גם בהמשך – כאשר ניתץ את מזבח הבעל וזכרת את האשרה אשר עליו – ובכך ניתן אישור נוסף לכך שבחירת ה' בגדעון לא הייתה מקרית, אלא נבעה מהכרת כוחו ותכונותיו.

נמצאנו למדים כי לא במקרה דרשו חז"ל את סיפורם על אברהם באופן דומה לסיפורו של גדעון.

מאחרי השוואה זו מסתתרת תפיסה, העולה בקנה אחד עם מגמת המדרש כולו, כי בחירת ה' באברהם נבעה מתכונותיו המיוחדות – כפי שהדבר מפורש ביחס לגדעון.

לדעת המדרש, אופייה של הבחירה המסתורית באברהם, כמוהו כאופייה של הבחירה המפורשת בגדעון.

1 בהמשך דבריו מבאר הרמב"ן מדוע לא תיארה התורה במפורש את הסיבה לבחירתו של אברהם: "אבל התורה לא תרצה להאריך בדעות עובדי עבודה זרה ולפרש הענין שהיה בינו ובין הכשדים באמונה, כאשר קצרה בענין דור אנוש וסברתם בעבודה זרה שחדשו".

2 כך אצל עתניאל בן קנו (ג', ט) ואהוד בן גרא (ג', טו), שעליהם נאמר במפורש 'ויקם ה' מושיע'. על דבורה נאמר (ד', ד) 'היא שפטה את ישראל בעת ההיא', ואף כאן אין הסבר כיצד נתמנתה לשופטת ומדוע זכתה לנבואה. יפתח מונה לשופט על ידי זקני גלעד (ז', א, ז). ביחס לשמשון בולט במיוחד אופייה השרירותי של הבחירה, שהרי נבחר עוד קודם לידתו (פרק י"ג)!

נמרוד מתואר כמלך (נראה שהוא היה המלך הגדול הראשון), ומהותה של מלכות היא איחוד בני האדם סביב מרכז אחד; גם מגדל בבל היה נסיון לאחד את כל בני האדם סביב מרכז אחד.

שלוש פעמים מודגש בתורה כי נמרוד היה "גיבור". הגיבור הוא בעל יכולות מיוחדות, המקנות לו כוח; נמרוד היה גיבור ציד, כלומר הוא הצליח להתגבר על בעלי החיים, על הטבע, ולהשתמש בו. גם בוני מגדל בבל פיתחו יכולת מיוחדת - שימוש בחומרים פשוטים כדי להכין לבנים ולבנות מהם ערים, ויכולת זו הקנתה להם תחושה של כוח, תחושה שהם יכולים להתמודד עם הטבע ולהתגבר עליו.

אם כן, נמרוד ובוני המגדל היו "באותו ראש", של בנייה, התגברות על הטבע, האדרת הכוח האנושי, ושלטון אחדותי.

אם נוסיף לכך את הקשר הכרונולוגי והגיאוגרפי, וכן את שמו הסמלי "נמרוד", המתאר מרידה, ניתן להגיע למסקנה ההגיונית שנמרוד היה המלך שאיחד את כולם תחת שלטונו ויזם את בניית מגדל בבל.

ניתן אמנם להבין גם אחרת:

יתכן שנמרוד וסיפור מגדל בבל אינם סיפור אחד ממש, אלא הם שני סיפורים המתארים הלך רוחות דומה. פיתוח הציוויליזציה על ידי פיתוח יכולות טכנולוגיות שונות, בניית ערים, המצאת השלטון המלוכני הריכוזי ובמקביל לכך המרידה בה' באותו דור, היו מצב רוחני-תרבותי כללי, שאחד מביטוייו היה בניין מגדל בבל, וביטוי אחר שלו היה מלכותו של נמרוד.

אברם מול תרבות 'בבל'

אברם, הנמצא באור, חי בתוך התרבות הזו, המובילה להתקדמות היכולת האנושית ובמקביל מובילה את דגל המרידה בה'.

יתכן שאברם ראה במו עיניו את בניין מגדל בבל - אולי אפילו השתתף בו או התנגד למעשה.

מבחינה כרונולוגית וגיאוגרפית הדבר יתכן, ואם אכן נמרוד היה המלך בונה המגדל - כנראה שהיה ממש עימות בין אברם לנמרוד.

אולם, התורה לא מתארת זאת.

התורה פותחת בסיפורי אברם בלי לתאר את הרקע שלו.

בהמשך, כאשר נעניין בסיפורי אברם נראה שכל מעשיו ומהותו של אברם מנוגדים לתרבות המיוצגת על ידי נמרוד ועל ידי בוני מגדל בבל - גם אם אברם לא התנגד להם פיזית, דרך חייו של אברם היא הדרך ההפוכה מדרכם.

המדרשים המציגים את אברם כמתעמת עם נמרוד ועם אנשי מגדל בבל יכולים להתפרש לא רק כתיאור מציאותי (שגם הוא תרחיש הגיוני בהחלט) אלא כתיאור רעיוני: התרבות שהתפתחה בבבל והתבטאה בבניית מגדל בבל ובמלכותו של נמרוד הייתה תרבות שלילית. אברם נבחר על ידי ה' והוא מייצג דרך אחרת לגמרי.

ולפי אחד הפירושים, "אור כשדים" הוא אותו "אור" ("אור" פירושו אש) שבעזרתו הכינו את הלבנים ושרפו אותן לשם בניית מגדל בבל.

מעניין לשים לב שהמדרשים מתייחסים לסיפור על יציאת משפחת תרח מאור כשדים כסיפור המרמז על עברו של אברם, ומעמידים אותו כרקע לבחירת אברם (אברם חי בתוך התרבות האלילית, ולמרות זאת הכיר בבוראו מעצמו, מתוך התבוננות עמוקה, ואף נאבק עם נמרוד בגלל אמונתו).

אברם מתואר במדרשים כמתנגד לתרבות הסובבת אותו: שובר את הפסילים ומתעמת עם נמרוד.

ונשאלת השאלה מדוע קישרו המדרשים בין אברם ואור כשדים (המתוארים בסוף פרק י"א), לבין מגדל בבל (המתואר בתחילת פרק י"א), ולנמרוד (המתואר בפרק י)? הרי התורה מתארת כל אחד מהם בנפרד, ואיננה מקשרת ביניהם?

אור כשדים, המוזכרת בתורה כמקום מוצאו של אברם, היא, כנראה, "אור", הידועה כמרכז ממלכתי חשוב בארץ שומר, ומיקומה הוא ב"ארץ שנער", קרוב ל"ארד", "בבל", ו"אכד".

סיפור מגדל בבל, המתואר בפרק י"א, התרחש גם הוא באותו אזור:

13. בראשית י"א, א' - ט'

וַיְהִי בְּנִסְעֵם מִקְדֵם וַיִּמְצְאוּ בְקֵעָה בְּאֶרֶץ שְׁנַעַר וַיֵּשְׁבוּ שָׁם...עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ בָּבֶל ...

גם נמרוד, המתואר בפרק י', מולך באותו אזור:

14. בראשית פרק י'

(ח) וְכֹשֶׁף וְלֹד אֶת נִמְרֹד הוּא הַחַל לְהִיּוֹת גִּבּוֹר בְּאֶרֶץ: (ט) הוּא הָיָה גִבּוֹר צִיד לְפָנָיו ה' עַל כֵּן יֵאמָר כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר צִיד לְפָנָיו ה': (י) וְתָהִי רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ בָּבֶל וְאַרְךָ וְאָפֶד וְכַלְנֵה בְּאֶרֶץ שְׁנַעַר: (יא) מִן הָאֶרֶץ הַהִוא יֵצֵא אֲשׁוּר וַיְבִן אֶת נִינְוֵה וְאֶת רַחֲבֹת עִיר וְאֶת כַּלְח: (יב) וְאֶת חָסָן בֶּין נִינְוֵה וּבֵין כַּלְח הוּא הָעִיר הַגְּדֹלָה:

אם כן, שלושת הסיפורים - אברם, מגדל בבל ונמרוד, מתרחשים באותו אזור.

בנוסף לכך, כאשר בודקים זאת מבחינה כרונולוגית, מסתבר שתיתכן חפיפה בין אברם לבין בוני מגדל בבל - אברם נולד בחייהם של רוב האנשים שאחרי המבול, ואם סיפור מגדל בבל התרחש בסוף חיי פלג (כפי שמשמע מפרק י' פסוק כ"ה), הרי שאברם היה בן ארבעים ושמונה בזמן מגדל בבל (על פי בעל סדר עולם רבה).

אלא שמעבר לקשרים הגיאוגרפיים והכרונולוגיים בין הסיפורים, נראה שיש קשר מהותי-רעיוני בין הסיפורים: ראשית, המקום בו שלט נמרוד יוצר קישור ראשוני למגדל בבל.

כמו כן, נמרוד מתואר על ידי שלושה נושאים - הגבורה, המלוכה ובניין הערים, ושלושת הנושאים הללו מתקשרים ישירות למגדל בבל.

נמרוד בונה ערים, ובסיפור מגדל בבל נושא המצאת הלבנים ובניית העיר והמגדל הוא נושא מרכזי.

נח ואברם

ובכל זאת ממשיכה להטריד השאלה: מדוע בחרה התורה לא להציג את עברו של אברם, ואף לא לומר שאברם נבחר כדי להלחם בתרבות השלטת באותה תקופה?

לצורך הדגשת נקודה זו, נשווה זאת לנח:

בחירתו של נח מנומקת היטב - כבר בלידתו נאמר:

15. בראשית ה', פסוק כ"ט

"זה ינחמנו..."

ובסוף פרשת בראשית נאמר שלעומת כל בני האדם אשר "רבה רעתם" (פרק ו', פסוק ה') נאמר בפסוק ח':

16. בראשית ו' פסוק ח'

"ונח מצא חן בעיני ה'"

בנוסף לכך, פרשת נח עצמה פותחת בתיאור שבחו של נח:

17. בראשית ו' פסוק ט'

"נח איש צדיק תמים היה בדורותיו את האלוקים התהלך נח"

כלומר, ברור שנח נבחר להינצל מן המבול מפני ש:

18. בראשית פרק ז', פסוק א'

"אותך ראיתי צדיק לפני בדרך הזה".

בחירה כזו היא מובנת, ואם כן - מדוע אצל אברם העלימה התורה את הסיבה לבחירתו?

ההשוואה לנח מצביעה על נקודה נוספת:

אצל נח ברור מהו התפקיד שהועיד לו ה' ולשם מה נבחר - ה' מודיע לנח שעומד להיות מבול שישחית את העולם בגלל רעתו הרבה, מצווה עליו לבנות תיבה ואומר לו שהוא ינצל על ידי התיבה הזו.

נח צריך למלא במדויק אחר הוראותיו של הקב"ה, ואפילו גודל התיבה וצורתה נאמרו לו במפורש, לו מתי להכנס לתיבה, את מי לקחת איתו, מתי לצאת מן התיבה.

ואכן, בהמשך סיפורו של נח ניכר שנח ממלא אחר ההוראות במדויק ואיננו זו מהם ימין ושמאל, והפסוקים חוזרים ומדגישים פעמים רבות שנח עשה כאשר ציווה אותו ה'.

לעומת זאת, אצל אברם לא ברור מהו התפקיד שהועיד לו ה': הדיבור עם אברם פותח ב:

19. בראשית פרק י"ב, פסוק א'

"לך לך מארצך... אל הארץ אשר אראך".

מדוע עליו ללכת? לאן ילך? מה יעשה באותו מקום שאליו יגיע?

כל זה איננו ברור כלל, ולאברם ניתן צווי מעורפל ביותר: עיקרו של הציווי הוא **ללכת** - לא ברור לאיזה כיוון עליו להתחיל ללכת, ועל אברם להחליט בעצמו.

לשם מה הוא הולך? מה יעשה ב"ארץ" שאליו יגיע?

- גם נקודה זו לא ברורה, וגם כאשר אברם מגיע אל הארץ, ה' לא אומר לו מה לעשות בארץ.

לסיכום דברינו עד כאן, התורה איננה מציגה את אברם כאדם מיוחד;

לא ברור מהי סיבת הפניה של ה' אליו, ולא נאמר לו מה ה' רוצה שהוא יעשה.

אמנם נאמר שהוא יקבל ברכה מאד מיוחדת,

אך גם הברכה הזו איננה ברורה: מה המשמעות של:

20. בראשית י"ג, ג'

"ואגדלה שמך והיה ברכה... ונברכו בך כל משפחות האדמה".

אם התורה בחרה שלא לספר לנו על עברו של אברם, כנראה שיש לכך משמעות.

הדגשת עתידו של אברם

כאשר מסופר על צדקותו של נח, ואחר כך מתוארת הצלתו מן המבול, הבחירה של נח ברורה ומובנת, ואנו מרגישים שההצלה שלו הייתה כשכר על צדקותו בעבר.

לעומת זאת, כאשר אנו מתחילים לקרוא את סיפור אברם ואיננו יודעים עליו דבר, אנו מצפים לשמוע מה יהיה איתו, מה יעשה אותו אדם.

כלומר, בעוד שסיפורו של נח מתמקד בעברו, סיפורו של אברם מתמקד בעתיד. על ידי העלמת עברו של אברם, מודגש עתידו; אברם נבחר לשם העתיד.

מהו העתיד הזה? לקראת אילו יעדים הולך אברם?

גם על כך לא נאמר דבר, כלומר היעדים לא מוגדרים לו מראש, ואברם בעצמו יעצב את העתיד הזה.

הוא צריך להציב את המטרות, להחליט באיזו דרך להגיע אליהן, ולכבוש את הדרך בעצמו.

הליכה אחר ה'

הסיפור הראשון שאנו יודעים על אברם הוא הליכתו לכנען עם אביו (פרק י"א, פסוקים ל"א - ל"ב) - מקור 4-, ומיד לאחר מכן הפתיחה לסיפור אברם היא בצווי ה' אליו "לך לך... אל הארץ אשר אראך" (פרק י"ב, פסוק א').

אם כן, ניתן להבין שאברם הוא אדם במצב של "הליכה" - בתהליך; ההליכה היא עיקר מהותו של אברם.

לכן, הדבר הראשון שאנו שומעים על אברם הוא שאברם הולך.

הציווי שניתן לאברם הוא "לך לך אל הארץ אשר אראך":

עליו ללכת עד אשר יגיע למקום שה' יאמר לו שזה המקום, ולא נאמר לו לאן ללכת.

מדוע?

יתכן שלא נאמר לו לאן ללכת, מפני שעיקר העניין איננו לאן יגיע, אלא שילך על פי ה': ההליכה והתהליך הם העיקר, המצב הנפשי של הליכה אחרי ה' וחיפוש מתמיד אחר "הארץ אשר אראך", אחר רצון ה'.

הליכה כזו, ללא יעד מוגדר, היא לכאורה הליכה "בעיניים עצומות" אחרי צו ה', אך מצד שני דווקא בהליכה כזו יש מקום ליוזמה האישית.

אם ה' היה אומר לו: "לך לכנען", היה ברור מראש באיזו דרך ילך, וזו הליכה בדיוק על פי צו ה'.

לעומת זאת, כאשר ה' אומר "אל הארץ אשר אראך", הדרך נתונה לבחירתו.

באיזה כיוון ילך? היכן יחפש את הארץ הזו? לאן עליו לפנות, צפונה, דרומה, מזרחה או מערבה? אם כן, בהליכה זו, אל היעד הלא מוגדר, יש שתי פנים: מצד אחד - הליכה אחרי ה' וחיפוש אחר רצון ה', ומצד שני - הרבה מאד יוזמה אישית.

אלא שגם ההליכה אל ארץ כנען מתוארת בקיצור רב - אין הליכה, ואין חיפוש.

היכן התהליך שציפינו לו?
אברם יוצא מיד בכיוון הנכון, ומיד מגיע.

אברם אמנם מגיע מיד לארץ, אך הוא איננו מתיישב בה, אלא **מתהלך** בה, כמו שנאמר בפסוק ו':

26. בראשית י"ב
(ו) וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בְּאַרְצָא עַד מְקוֹם שְׂכָם עַד אֵלוֹן מוֹרָה וְהִכְנִיעַ אֶת אַבְרָם:

ואכן, ה' מתגלה אליו ומודיע לו שזו הארץ, כמו שנאמר בפסוק ז':

(ז) וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזָרְעֲךָ אֵת אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת...

ואם היינו מצפים שבעקבות הודעה זו של ה' לאברם הוא יתיישב בארץ, יבנה בית, וכדומה, הרי שאברם לא עוסק בהתיישבות בארץ החדשה אליה הגיע, ושאותה מבטיח לו הקב"ה, אלא אברם **מתהלך** בכל הארץ, בונה מזבחות, וקורא בשם ה', כמו שנאמר בפסוקים הבאים (ז-ט):

(ז)... וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה הַנִּרְאָה אֵלָיו:
(ח) וַיַּעֲתֵק מִשָּׁם הַהָרָה מִקְדָּם לְבֵית אֵל וַיֵּט אֶהְלֵה בֵּית אֵל מִיָּם וְהָעֵי מִקְדָּם וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה':
(ט) וַיִּסַּע אַבְרָם הַלּוֹךְ וְנִסּוּעַ הַנְּגָבָה:
כלומר הוא ממשיך בהליכה.

צו ה' אליו היה "לך לך", והוא ממשיך בהליכה גם כאשר הוא מגיע אל הארץ, כנראה מפני שהוא מבין שייעודו איננו לשבת **בנחת בארץ**, אלא יש לו ייעוד אחר, שלצורך קיום הייעוד הזה הוא צריך "ללכת".

יש לשים לב לכך שגם כאשר אברם מגיע אל הארץ, ה' לא מודיע לו מה עליו לעשות בארץ הזו. אברם מעצמו מבין את הייעוד, ומחליט כיצד להגיע אליו.

קריאה בשם ה'

אברם בונה מזבחות וקורא בשם ה', כלומר הוא מבין שהבחירה של ה' בו איננה רק שכר; אמנם נאמר לאברם "ואגדלה שמך", אך הוא מבין שזה לא העיקר.

אברם יוצק תוכן לבחירה שה' בחר בו - הוא מבין שתפקידו הוא לקרוא בשם ה'.

אברם, אשר יצא מתוך התרבות ה"בבלית" והתנגד לה, מבין שהדרך הנכונה היא ההיפך מדרכם של ה"בבלים":

בוני מגדל בבל רצו לעשות שם לעצמם (כמו שנאמר "ונעשה לנו שם"), להאדיר את כחם ולהפוך את עצמם לשליטי העולם, בעלי שם;

התוצאה הייתה שה' פיזר אותם ושםם אבד - לא ידועים לנו כלל שמותיהם.

אברם לא מבקש שם לעצמו, ולא עושה דבר למען הגדלת שמו - הוא עוסק בקריאה בשם ה' ובעשיית שם לה', ודווקא לאדם כזה ה' מבטיח שיגדל את שמו.

רעיון זה מבוטא במדרש המשווה בין נח לאברם. על נח נאמר:

21. בראשית פרק ו', פסוק ט'
"את האלוקים התהלך נח"

ולאברם נאמר:

22. בראשית פרק י"ז, פסוק א'
"התהלך לפני והיה תמים"

שני הפסוקים האלה מאפיינים את ההבדל המהותי בין אברם לנח, ונתמקד באברם:

23. בראשית רבה [וילנא], פרשה ל', י', ד"ה 'את האלוקים'
למה אברהם דומה? לאוהבו של מלך, שראה את המלך מהלך במבואות האפלים, הציץ אוהבו והתחיל מאיר עליו דרך החלון. הציץ המלך וראה אותו, אמר לו: "עד שאתה מאיר לי דרך חלון, בא והאיר לפני". כך אמר הקב"ה לאברהם: "עד שתהא מאיר לי מאספוטמיא ומחברותיה בא והאיר לפני בארץ ישראל".

כלומר, אברם הוא הולך לפני ה', הוא הכובש את הדרך, הוא המאיר, הוא היוזם.

מהו הייעוד?

אברם לוקח את משפחתו והולך.

הערה: גם זו למעשה יוזמה שלו - ה' אמר לו רק "לך לך", ואברם יכול היה להבין שעליו ללכת לבד; למרות זאת, הוא מחליט לקחת איתו את אשתו, את לוט, ואת "הנפש אשר עשו בחרן" (פרק י"ב, פסוק ה').

כיצד מתוארת ההליכה הזו?

24. בראשית י"ב פסוק ד'

וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כְּאִשֶׁר דָּבַר אֵלָיו ה' ... וַיֵּצְאוּ לְלֶכֶת אֶרְצָה כְּנָעַן וַיָּבֵאוּ אֶרְצָה כְּנָעַן:

תיאור זה מפתיע: אברם יוצא במגמה ללכת לכנען. מדוע הוא יוצא דווקא לכיוון כנען?

כלומר נראה מפסוק זה יש הרגשה שאברם יודע שעליו ללכת לכנען.

ואכן כך פירש אבן עזרא:

25. אבן עזרא, פרק י"ב פסוק א'

"אחר שאמר "אשר אראך" גלה לו הסוד, כי כן כתוב "ויצאו ללכת ארצה כנען".

אולם, על פי פשוטו של פסוק א' נראה שה' לא מגלה לו לאן עליו ללכת, וכפי שהסברנו לעיל - יש משמעות להליכה אל היעד הלא ידוע.

אם כן, מדוע הולך אברם לכיוון כנען?

יתכן שהוא החליט להתחיל שם את מסע במקרה, החלטה שרירותית שנבע מן הקרבה בין חרן לכנען, או שאולי הוא החליט כך בגלל מסעו הקודם של אביו, אשר יצא לכיוון כנען ולא הגיע אליה (אפשר אולי לראות את סיפור הליכת תרח לחרן כסיפור מקדים, המסביר מדוע פונה אברם דווקא לכיוון כנען, בעוד שה' לא גילה לו שעליו ללכת לכנען, ויתכן גם שהסיבה שהניעה את תרח ללכת לארץ כנען היא זו גם שמניעה את אברהם ללכת לארץ כנען), יתכן אולי שאברם משער, מתוך הכרת ה' הפנימית שבו, שזו הארץ שה' מעוניין בה.

אברם צריך להחליט בעצמו מהו היעד הנכון, ומהי הדרך להשגתו.
עליו להחליט לבד כיצד להתמודד עם אירועים שונים.

אברם מחליט על דעת עצמו לרדת למצרים או לגור כשיש רעב, הוא מחליט על דעת עצמו להיפרד מלוט, יוצא למלחמה עם ארבעת המלכים על דעת עצמו, מחליט לקנות את מערת המכפלה בלי שה' יצווה עליו, ואפילו מחליט להתווכח עם ה' על הפיכת סדום;

ה' איננו מנחה את אברם על כל צעד ושעל, ובוודאי שאיננו מצווה עליו לבנות מזבחות ולקרוא בשם ה'.

את כל זה עושה אברם מעצמו.

למרות שבמשך כל חייו של אברם הוא פועל באופן עצמאי, יש ארבעה ציוויים של ה' לאברהם:

- הראשון, הפותח את סיפורי אברהם הוא "לך לך ... אל הארץ אשר אראך".
- הציווי השני הוא "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה" (י"ג, י"ז).
- הציווי השלישי של ה' לאברם הוא ברית המילה, וגם בו מוזכרת הליכה - הוא פותח במילים "התהלך לפני והיה תמים" (י"ז, א').
- הציווי הרביעי והאחרון הוא "קח נא את בנדך ... ולך לך אל ארץ המוריה והעלהו שם לעולה..." (כ"ב, ב').

וראוי לשים לב שארבעת הציוויים של ה' לאברם קשורים ב"הליכה", המאפיינת כל כך את אברהם.

הציווי הראשון והאחרון נאמרים באותה לשון - "לך לך", ובשני הציוויים הללו היעד איננו ברור: בהליכה אל הארץ נאמר "אל הארץ אשר אראך", ובעקידת יצחק נאמר "על אחד ההרים אשר אומר אליך".

הציווי הראשון והאחרון מעידים על מהות חייו של אברהם: ההליכה והיעד הלא מוגדר.

אברהם נמצא כל חייו בתהליך של הליכה וחיפוש אחר רצון ה'.

הוא איננו מקבל הוראות מוגדרות לאן ללכת ומה עליו לעשות; עליו להתהלך לפני ה', להיות היוזם, המאיר, הכובש בעצמו את הדרך והקורא בשם ה' מתוך הכרה עצמית פנימית אמיתית.

בסיפור מגדל בבל בני האדם חוששים מן ההתפזרות בעולם, ולכן הם מוצאים בקעה בארץ שנער ויושבים שם - הם רוצים לבנות מקום לישיבת קבע, כדי שלא יתפזרו; התוצאה היא שה' דואג לכך שיתפזרו על פני כל הארץ.

אברם, לעומת זאת, איננו מתיישב אלא הולך - אברם מוכן לנדודים על פי ה', ובעקבות כך הוא זוכה לקבל את הארץ.

לסיכום, אברם יוצא מתוך התרבות ה"בבלית", העוסקת בהאדרת שם האדם, בהעצמת כוח האדם ויכולותיו, ומורדת בה'; ואברם בניגוד לתרבות זו, שומע את קול ה' הקורא לו ללכת, ומתחיל בהליכה, ובתהליך לקראת יצירת תרבות אחרת.

גם כאשר אברם מגיע אל הארץ הוא איננו מתיישב בה אלא ממשיך ללכת:

הוא הולך לשכם, עובר לבית אל, נוסע הנגבה (י"ב, ו'-ט'), יורד מצרימה וחוזר משם (י"ב, י-כ);
נוסע מן הנגב עד בית אל (י"ג, א'-ג');
נפרד מלוט, והולך לאלוני ממרא שבחברון (י"ג, י"ז-י"ח);
יוצא משם למלחמה בארבעת המלכים (י"ד), וחוזר לחברון;
נוסע משם לנגב ויושב בגרר (באר שבע) (כ', א');
הולך לעקידת יצחק וחוזר לבאר שבע (כ"ב);
הולך לחברון לקבור את שרה (כ"ג).

אברם איננו מתיישב במקום אחד בארץ, אלא מתהלך בה לארכה ולרחבה'. הליכה זו איננה רק פיזית, אלא מסמלת את דרך חייו של אברם, שכל מהותה הוא תהליך.

כלומר התורה מעלימה מאתנו את עברו של אברם, כדי להדגיש שכל מהותו של אברם היא ההליכה לקראת עתיד אחר.

הוא יוצא מאור כשדים, ללכת אל.... וההליכה מתמשכת כל חייו.

יוזמה וציווי

כפי שראינו לעיל, מאפיין נוסף של הליכתו של אברם, הוא העובדה שה' איננו מודיע לו במפורש מה עליו לעשות, וחוסר הציווי הזה ממשיך לכל אורך חייו של אברם.

וכנראה ה' לא מנחה את אברם מה לעשות, מפני שה' איננו מעוניין לתת לאברם הנחיה מפורשת מה לעשות.

ה' מעוניין שיהיה בעולם אדם אשר יכיר מעצמו שעליו לקרוא בשם ה'.

באופן כזה הקריאה בשם ה' הרבה יותר כנה ומשמעותית.